

Яковець І. О.

канд. мистецтвознавства, доцент кафедри дизайну, Черкаський державний технологічний університет; старший науковий співробітник, Черкаський обласний художній музей

МУЗЕЙНА ЕКСПОЗИЦІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНА ІНФОРМАЦІЙНО- ХУДОЖНЯ СТРУКТУРА

Анотація. В статті проаналізовано музейну експозицію як специфічну інформаційно-художню структуру музею XXI століття; визначено ряд нових тенденцій у справі сучасної музейної експозиції.

Ключові слова: музей, експозиція, концепція, дизайн, зміст, форма, візуалізація, повідомлення, комунікація, інтерпретація, презентація,

Аннотация. Яковець И. А. Музейная экспозиция как специфическая информационно-художественная структура. В статье проанализирована музейная экспозиция как специфическая информационно-художественная структура музея XXI века; определен ряд новых тенденций в деле современной музейной экспозиции.

Ключевые слова: музей, экспозиция, концепция, дизайн, содержание, форма, визуализация, сообщение, коммуникация, интерпретация, презентация.

Annotation. Yakovets I. A. The Museum exposition as specific information-art structure. The article analyses the Museum exposition as specific information-art structure of the Museum of the XXI century; a number of new developments in the contemporary Museum exposition.

Keywords: museum, exposition, concept, design, content, form, visualization, message, communication, interpretation, presentation of works of art.

Постанова проблеми. Сучасний стан музейництва відображає динаміку, яка дає всі підстави сподіватися суттєвих змін впродовж наступних десятиріч у ставленні людини до свого світу, свого минулого, сучасності.

Останнім часом утворено нові типи музеїв, очікують потенційно нові групи відвідувачів, доступ до освіти має більша ніж будь-коли кількість людей. Зовсім нові концепції потребують ґрунтовного осмислення тих наукових досягнень музеології, які досі вважали зрозумілими самі собою.

Сучасні тенденції розвитку музейної справи характеризуються, в першу чергу, відмовою від уявлення про музей лише як науково-дослідну і освітню установу і прагненням до універсалізації, що знаходить віддзеркалення в нових принципах музейної роботи, таких як розвиток форм “м’якої” музеєфікації, розширення тематики експозицій, зміна складу і профілю фахівців, що працюють в музеї, залучення громадськості до проблем повсякденної діяльності музею [1].

Актуальність даної проблематики пов’язана, насамперед, із завданням теоретичної розробки і вдосконаленням художнього і змістовного рівня експозицій музеїв. Мова йде про новий етап соціально-культурного розвитку музею і художнього осмислення експозиції як специфічної інформаційно-художньої структури, здатної до синтезу змістовної та художньої складових. Синтезу, який, в свою чергу, впливає на оптимізацію можливостей експозиції в здійсненні всього комплексу властивих музею функцій, пов’язаних з презентацією його колекційного потенціалу.

Вдосконалення діяльності сучасного музею неможливе без розробки проблем, що відносяться до процесів візуалізації і матеріалізації ідейного концептуального задуму, досягнення єдності змісту і форми, інтерпретації наукового та художнього значення творів мистецтва, пам’ятників історії і культури тощо.

Нині проблеми теоретичного осмислення загальних закономірностей експозиційного дизайну знаходяться на стадії становлення. Складність їх розробки пояснюється багатогранністю самого предмета – музейної експозиції, різноманітністю і специфікою її змісту і форми. Якщо музей розглядається як система в області культури і мистецтва, то експозиція може бути розглянута як одна з найважливіших підсистем, що визначають музей в статусі соціокультурного інституту. Разом з тим, експозиція є найдинамічнішою складовою частиною музею. Вона детермінована трансформацією соціальних ситуацій, сукупністю наукових, ідеологічних, світоглядних підходів, художніми критеріями, стилістикою, концептуальними завданнями, комунікативною активністю, що зв’язує сучасну людини з її історичним минулим, відображеним у предметній основі збережених музеєм колекцій.

Створення експозицій постійно є предметом дискусій. Особливо важливими в цьому зв’язку стають питання, пов’язані з художньою організацією та інтерпретацією експозиційних задумів, що розвиваються в нерозривному контексті безпосередньо самого музеєзнавства і стратегії музею, загальних тенденцій мистецтва.

Надійшла до редакції 17.10.2012

Дрезденська художня галерея, Німеччина, фрагменти експозицій, 2009 р.

*La Triennale di Milano. Design Museum
Фрагменти експозиції в музеї дизайну, Мілан, Італія, 2010 р.*

Лувр, Париж, фрагмент експозиції, 2012 р.

Враховуючи вищевикладене, необхідним стає аналіз сучасної музейної експозиції саме як специфічної інформаційно-художньої структури.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Напрямок дослідження, проведеного згідно плану науково-дослідної роботи Черкаського обласного художнього музею та Черкаського державного технологічного університету. Робота виконана в рамках реалізації Постанови Кабінету міністрів України № 37 від 20.01.1997 “Про першочергові заходи щодо розвитку національної системи дизайну та ергономіки і впровадження їх досягнень у промисловому комплексі, об'єктах житлової, виробничої і соціально-культурної сфер”.

Мета статті – проаналізувати музейну експозицію як специфічну інформаційно-художню структуру музею ХХІ століття; визначити ряд нових тенденцій у справі сучасної музейної експозиції.

Аналіз останніх досліджень та виклад основного матеріалу. Сучасна теорія і практика мистецтвознавства та музеєзнавства визнають художню організацію експозиції музею специфічною сферою художньої творчості.

Найважливіша роль в організації сприйняття експозиції належить створенню оптимального середовища в системі “експонат – експозиція – глядач”. Саме художньо-образна форма вираження змісту стає безпосереднім комунікативним посередником у цій системі.

Область проектування експозиційного середовища складається з органічного синтезу коштів, залучених із сфери різних видів мистецтв – архітектури, сценографії, драматургії, образотворчого станкового і прикладного мистецтва, і, безумовно, дизайну. Сучасний експозиційний дизайн, у свою чергу, базується на досягненнях комплексної єдності художньої виразності, концептуальності, функціональності.

На відміну від традиційних музеєзнавчих робіт, що в своїй більшості розглядають вплив музею на суспільство, у даній статті мова піде про внутрішні і зовнішні впливи загальнокультурних і художніх тенденцій на становлення і характер експозиції, на її форми, принципи експонування, організацію предметно-просторового і тимчасового середовища, її стилістику та художню виразність.

У сучасному світі відбуваються глобальні зміни в соціально-культурному середовищі. Всі ми – свідки цього процесу, представником якого стає місто – історичний приклад реалізації культурного синтезу через постійну взаємодію безлічі людей. Тут, де більш динамічний спосіб життя і архітектурна форма, динамічна і громадська свідомість, музей як складова міської культури сприйняв ці нові тенденції: новий образ і темп життя, нові зв'язки між архітектурним і культурним простором.

Сьогоднішній день вимагає від музеїв формування нового підходу до своєї роботи: інтерактивні експозиції, активна співпраця з різними мас-медіа, громадськими організаціями, різними фундаціями, сучасна рекламна діяльність, активне впровадження

в систему Інтернет-інформації про діяльність музеїв України, їх збірки, окремі музейні пам'ятки, що мають національне, європейське, світове значення тощо.

Нині важливим стає різноманітність інтерпретації музейної інформації, а не єдина версія її трактування, як було ще зовсім недавно (особливо це стосується невеликих міст). Це призводить до різкого зростання ролі проектування експозицій та виставок, у сферу якого, крім художнього, включається наукове і сценарне проектування. Виставка і експозиція сучасного музею розглядається як великомасштабний соціокультурний проект. Змінюється статус і завдання експозиційної побудови, переходячи від оздоблювальної і суто естетичної організації музейного простору і колекційного ряду в русло одного з найскладніших жанрів концептуальної творчості в області середовищного дизайну, обумовленого профільними, науковими, ідеологічними та культурологічними параметрами.

Все це робить музейну експозицію мистецьким явищем, яке, в свою чергу, має специфічні особливості та властивості, що сформувалися в ході історичного становлення і одержали конкретне художнє вираження на сучасному етапі розвитку. Тим самим сучасна ситуація актуалізує дослідження природи художньо-пластичної побудови експозиції музею, його теорії, історії та сучасної практики.

Як відомо, експозиційна діяльність – один з основних напрямів діяльності музею; є основою музейної комунікації і базою для реалізації культурно-освітньої діяльності музею.

Створення музейної експозиції – складний дослідницький, творчий і виробничо-технічний процес, який вимагає спільних зусиль науковців, митців, дизайнерів, музейних педагогів, інженерів. Він потребує попередньої системної розробки наукового змісту експозиції, її архітектурно-художнього рішення і технічного оснащення. Тому складовими частинами проектування експозиції є: *наукове проектування*, в ході якого розробляються основні ідеї експозиції та її конкретний зміст, *художнє проектування*, покликане забезпечити образне, пластичне втілення теми, *технічне та робоче проектування*, що фіксує місце кожного експоната, тексту і технічних засобів [2, с.444].

Згідно сучасним уявленням, *музейна експозиція* – це цілісна предметно-просторова система, в якій музейні предмети та інші експозиційні матеріали об'єднані концептуальним (науковим і художнім) задумом, організовані композиційно, забезпечені коментарем, технічно і художньо оформлені і у результаті створюють специфічний музейний образ природних і громадських явищ [3].

Таким чином, можна стверджувати, що основними принципами побудови музейної експозиції є принцип науковості, принцип предметності, комунікативно-інформаційний принцип та принцип концентричності.

Питанням музейної експозиції присвячені праці відомого у сфері музеології австрійського музеолога доктора філософії Ф. Вайдахера. На його думку, музейна експозиція – це повідомлення. Експозиція

зображає абстрактне за допомогою конкретного. Її специфічне значення полягає в тому, що вона не лише передає знання, але й засвідчує його за допомогою музеалій. Вона також у жодному разі не імітація реальності, а окрема культурна реальність. Цим музейна експозиція відрізняється, і за своєю суттю, і за її виявом, від усіх інших видів презентацій. Просте показування предметів – виставлення, тоді як *музейна експозиція показує і розповідає*. Вона *презентує* (від лат. «preasentare» – представляти), є, отже, показом з інтерпретацією [4, 115].

Утім це ще не означає, що музейна експозиція не може використовувати й інших зображальних засобів, щоб підвищити ефективність та вражальність предметів зібрання. Однак, якщо музейна експозиція втратить зв'язок із правдивими, іманентними цінностями, то хоча і зможе відігравати важливу виховну та освітню роль, проте втратить свій характер музеального викладу [5].

Музейна презентація є суто музейним медіумом виявлення та повідомлення. Передумова презентації – повторна, вторинна селекція. Під час неї з уже й без того високорепрезентативного фонду зібрання вибирають лише ті об'єкти, які мають у цьому випадку особливо високу виражальну та доказову здатність. Музейний об'єкт, отже, володіє цією властивістю не лише завдяки своєму історичному значенню. Його треба оцінювати не лише діахронно, він мусить натомість як експонент музеальності відповідати також вимогам синхронного погляду: те що він виражає, завжди має щось означати для сучасності. Щойно тоді він стане особливим засобом музейного експонування, експозитом (expositum) (expositum est – є виставленим). Тому музеалія зберігає природу експозита лише доти, доки її можливе повідомлення має інтерес для цього суспільства [6].

Музей і музейна експозиція в її естетичному та художньому статусі пов'язані з певними культурними пріоритетами і зміною форм інтерпретації зібрань, які трансформуються в залежності від історичного типу відношення до музейних речей і предметів, утворюючи тим самим набір категорій музейної поетики.

Крім цього, осмислення художньої організації музейної експозиції в останні 20-30 років стають надзвичайно важливими у зв'язку із зміною характеру сприйняття сучасної людини, що обумовлено переходом від вербального до візуального сприйняття і мислення, пов'язаних з бурхливим розвитком екранних видів комунікацій. Це, в свою чергу, спричинило «переклад» соціально значущої інформації в максимально *ефективну і компактну форму художнього образу*, який став основою сучасної експозиційної побудови.

Сучасна концепція музею розглядає його як особливу *комунікативну і знакову систему*, що наділяє матеріальні речі ціннісними значеннями, і показує, що в ньому відбувається перманентне конструювання «мови речей», що виражає відношення людини до дійсності. Процес комунікації в музеї розглядається з позиції спілкування відвідувача з «реальними речами», умовами якого є здатність аудиторії розуміти «мову речей» і здатність творців експозиції вибудувати

за допомогою експонатів невербальні просторові «вислови».

У справі музейної експозиції за останні роки можна визначити ряд нових тенденцій:

Архітектура. Формування нової музейної архітектури було пов'язано з розвитком сучасного мистецтва, яке на початку 1960-х років впевнено завойовувало виставкові майданчики і музеї світу. Специфіка матеріалів і форм нових течій в культурному житті Європи зумовила вироблення інших стандартів «ідеального Музею»: високі стелі приміщень, де виставлені колекції, обов'язкове верхнє освітлення, нейтральний інтер'єр.

Тепер головний акцент зроблений на збереження вільного простору.

Експозиція. Спочатку при створенні науково-технічних виставок, а потім і у ряді музеїв історії мистецтва і культури почав використовуватися новий принцип подання експонатів – «підійди і доторкнися». Метою таких експозицій є перетворення відвідувачів у діючих осіб. Традиційний і новий тип експонування мають істотні відмінності: так, *традиційний* звернений, скоріше, до емпіричного переживання (життєвого досвіду відвідувача), в той час, як *новий* впливає на емоційне сприйняття (тобто викликає негайну реакцію). Їх *просторова організація* також різна: у традиційному музеї речі знаходяться у вітринах, на стінах і стелажах, що відокремлює відвідувача від світу експонатів; в експозиції нового типу – навпаки, весь музейний простір заповнений в рівній мірі як експонатами, так і публікою.

Це означає, що новий тип експонування орієнтований на досягнення гармонії між предметом і його оточенням, на легкість сприйняття інформації. Однак безліч сучасних музеїв вибирають, швидше, синтез обох типів: в одному експозиційному просторі присутні як закриті (у вітринах), так і предмети, що вільно контактують з публікою.

Освітлення і колір. Для створення максимальної виразності сучасні музейні фахівці повинні враховувати не тільки переваги простору, але й не забувати про емоційний вплив кольору і світла в експозиції.

Як показують численні дослідження музейної аудиторії, відвідувач у власному сприйнятті, як правило, відходить від авторської концепції і створює власний сценарій. У цій роботі йому допомагає особливе експозиційне освітлення, яке виявляє форму предмета, фактуру і колір матеріалу, і нарешті, що створює певний настрій на індивідуальному рівні сприйняття.

Звук і сприйняття. Ідея використання звуку в експозиції все більше привертає увагу музеологів і дизайнерів. Оскільки звук несе додаткову інформацію, то, безсумнівно, підвищується пізнавальна та емоційна цінність експозиції, поглиблюється сприйняття Ідеї. Тому багато дослідників схильні розглядати звук як «предмет» матеріальної культури, або прирівнювати за цінністю до такого.

Існує безліч форм звукового оформлення і видів його використання в контексті конкретної експозиції: він «оживляє» предмети, створюючи обстановку

минулого, дає додаткову інформацію до відеоряду і т.п. Для виставкових залів має велике значення створення так званих «акустичних зон», де звук перетворюється в невід'ємну частину музейної колекції. Все частіше звук стає повноправним елементом *експодизайну*.

Експозиція наочно показує наскільки «відбувся» той чи інший музей, наскільки актуальна його Ідея (концепція створення), оскільки протягом довгого часу експонування являло собою завершальний етап, кінцеву мету збирання предметів і розглядалося з точки зору простору, яке займає колекція, взаємозв'язків, що виникають між експонатами. Таким чином, методика організації виставки перебувала в прямій залежності від методики колекціонування.

Тепер же, як видно з вищесказаного, коли закладаються основи сучасного музеєзнавства на базі наукових відкриттів, досягнень в області мистецтвознавства, дизайну, психології та архітектури, музейне експонування розглядається як особлива область художньої творчості – *специфічна інформаційно-художня структура*.

В той час, як в фондах Музею ведеться постійна робота по збиранню, вивченню та інтерпретації предмету, відвідувач бачить перед собою деякий образ – світ експонатів, які мають символічне значення, оскільки покликані реалізувати концепцію Музею. Ця мета досягається, як правило, за участю різних видів *аудіо-візуальних засобів*.

Таким чином, на основи вищевикладеного, можна сказати, що важливість проблематики експозиційного мистецтва і дизайну в музеї обумовлена, насамперед, завданням вдосконалення художньо-змістовного рівня експозиції музеїв. Мова йде про новий етап соціально-культурного розвитку музею, етап художнього осмислення експозиції як сучасної інформаційної системи.

Подальший напрямок досліджень пов'язаний з питаннями дизайн-проекування експозиційного простору сучасного музею.

Література:

1. Яковець І. О. Експозиційна діяльність та дизайн експозиції в музеях: особливості сучасного стану в Україні // Музейний альманах. Наукові матеріали: статті, есе / Черкаський обласний художній музей. – Черкаси: Ю. А. Чабаненко, 2010. – №1. – С.12-15
2. Юрененва Т. Ю. Музееведение: Учебник для высшей школы. – 4-е изд., испр. И доп. – М.: Академический проект; Альма Матер. – 2007. – 560 с. + 16 цв. вкл. – («Gaudeamus»)
3. Яковець І. О. Музейна експозиція: основні терміни та методи побудови
4. / І. О. Яковець // Вісник ХДАДМ: 36. наук. пр. – Харків: ХДАДМ, 2011. – № 1. – С. 147-150.
5. Burcow. G.E. 1983. Introduction to museum work. Nashville, Tenn.
6. Stransky, Z. Z. 1981. «Die Prinzipien der musealen Ausstellung», Neue Museumskunde, 24: 33-40.
7. Yakovets I. A. The museum exhibition: presentation and interpretation. European Science and Technology [Text]: materials of the international research and practice conference, Vol.II, Wiesbaden, January 31st, 2012 /publishing office «Bildungszentrum Rodnik e. V.». – с. Wiesbaden, Germany, 2012. – P.578-580.